

1.1. ПСИХОЛОГІЯ: ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ

*Пізнай самого себе...
Сократ*

Психологія – наука про факти, закономірності та механізми психічного життя людей. Наприкінці XVI століття вперше з'явилося слово «психологія» (гр. *psycho* – думка, *logos* – слово, вчення). Спектр психічних явищ, які вивчала психологія, охоплював найрізноманітніші вияви психіки. Її властивості у сукупності, зокрема, стали предметом дослідження.

Безперечно, як жодна наука, так і психологія, не обмежується лише накопиченням та викладом фактів, а коментує їх шляхом виявлення законів, яким вони підпорядковані. Відтак психологія вивчає одноразово із психологічними фактами і психологічні закономірності та психологічні закони. Оскільки психологічні закони неможливо розкрити без знання механізмів психічної діяльності. Спеціальні методи допомагають виявити особливості і закономірності розвитку психіки, функціонування її механізмів.

Завдання психології – це розкриття закономірностей і законів виникнення, розвитку і переосмислення психологічної діяльності людини; становлення її психічних властивостей. Тож психологія досліджує життєве значення психіки, сприяє підвищенню психологічної культури особистості і суспільства; спрямовує накопичені знання на підвищення рівня навчальної і професійної підготовки, поліпшення психічного стану і гармонії взаємовідносин людей.

Психологія – підґрунтя для пізнання себе, утвердження як особистості; виявлення власних можливостей; розуміння інших людей. Психологічні знання допомагають правильно організувати професійну діяльність; розумно опанувати новими технологіями; адаптуватися без труднощів у колективі; сформувати належну морально-психологічну атмосферу. Наразі все це необхідно кожній людині у сфері професійної зайнятості й на всіх етапах життя.

«Психологічне правило гласить, якщо внутрішня ситуація не усвідомлюється, вона перетворюється у зовнішні події, подібні долі» (Карл Густав Юнг).

1.2. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ

*Час існує в нашій душі
Августин*

Старовинні уявлення про психіку мали анімістичне бачення: що все у світі має душу, яка «керує живими і неживими істотами». Отож душу вважали загадковою сутністю. Але, давні єгиптяни і китайці, органом психіки вважали серце. Це були перші пояснення психічних явищ, не спираючись на зверхприродні сили. Шукаючи матеріальні засади буття, погляди філософів на сутність психічного – були досить матеріалістичними і наводили на роздуми про «загальну одухотвореність матерії».

Цікаві думки з теорії пізнання душі знаходимо у джерелах Демокріта, Епікура, Лукреція. Тож у їхній уяві душа вимальовувалася, як «кулясті рухливі атоми». А ось Сократ спрямовував пошуки вчених на розкриття загадковості людської психіки. Ідеалістичне бачення сутності психіки належить Платону. Він завважував, що основу буття становлять «незмінні й вічні ідеї...; згадування душею того, що вона пізнала до переселення в тіло, і породжує знання». Платон – основоположник дуалізму у психології. За його визначенням, дуалізм – філософське вчення, витікаюче із визнання рівноправними, такими, що не зводять один до одного два початки – духу і матерії, ідеального і матеріального. Тож розглядається тіло та психіка як два самостійні антагоністичні початки.

Арістотель мав інший погляд і заявив, що «душа є невід'ємним початком лише органічного життя, а не всього матеріального світу». Згодом дослідники почали застосовувати поняття «душа» тільки до психічних явищ. Це сприяло виникненню поняття про свідомість, що тлумачилася як основний феномен психіки.

Вирішальною характеристикою свідомості людини того періоду був синкретизм – первісне злиття людини зі світом та суспільним оточенням.

Значний внесок у розвиток науки психології зробив Ібн-Сіна. На досягненні східної медицини він створив матеріалістичне вчення про психіку. Наприклад, афекти вчений пов'язував із тілесними змінами людини.

Прикметною є ідея мислителя Августина про духовну активність особистості, воля якої керує як тілесними так і психічними процесами.

Докорінно відбулися зміни у поглядах на душу і тіло людини. Вчені стверджували, що поведінка людини має рефлекторну природу – є відповіддю на зовнішній вплив.

Оригінальністю вирізнялися ідеї Рене Декарта. Він звертав увагу на роль свідомості і мислення; наголошував, що «тіло за своєю природою завжди подільне, а душа неподільна». Цей вислів залишається актуальним і нині. До речі, Рене Декарт був одним з найактивніших прихильників дуалістичної позиції. Він виокремив буття на мислячу субстанцію (дух) і протяжну (матерію); проблему співвідношення цих двох субстанцій в людині (психофізичну проблему). Він вирішував з позицій психофізичного паралелізму, згідно з яким психічні і фізіологічні процеси не залежать один від одного.

Дуалістичне вчення окремих мислителів породжувало складну психофізичну проблему: як пов'язані у тілі людини фізіологічні і психічні процеси. Це суперечливе питання вдалося дослідити голландському філософу Бенедикту Спінозі. За його висловом, людина – цілісна, природна істота, у якій душа і тіло, як атрибути єдиної субстанції нероздільні і визначаються одними й тими ж матеріальними причинами. Порядок і зв'язок ідей ті ж, що й порядок і зв'язок речей. Воля, як і решта психічних процесів, строго детермінована, а ілюзія її свободи виникає із-за незнання причин людських дій. У природі людини закладено прагнення до самозбереження, що виражається у особливому духовно-тілесному акті – захопленні. Саме це разом із двома первинними емоціями: радістю і сумом є в основі багатообразності мотивів і почуттів людини. Так, радість збільшує здатність тіла до дії, а сум – обмежує.

Своєобразне бачення щодо дуалізму виклав у працях англійський філософ Томас Гоббс. Він категорично відкинув поняття душі, як особливу сутність. За його словами, у світі немає нічого, крім матеріальних тіл, що рухаються за законами механіки, які відкрив Галілео Галілей. А значить і всі психічні явища пояснювали під кутом цих глобальних законів.

У результаті наукових знань про психіку людини, предмет психології втрачає сенс бути наукою про душу, а стає наукою про свідомість. «Мудрість – найточніша із наук» (Арістотель).